

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО**

БІЛОСКУРСЬКА Олена Валеріївна

УДК 342.7

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОBOB'ЯЗОК ДОДЕРЖУВАТИСЯ КОНСТИТУЦІЇ
УКРАЇНИ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ, НЕ ПОСЯГАТИ НА ПРАВА І
СВОБОДИ, ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ ІНШИХ ЛЮДЕЙ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі конституційного права і місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент,
КОСТЕЦЬКА Тетяна Анатоліївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, старший науковий співробітник
відділу конституційного права та місцевого
самоврядування

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
МАРЦЕЛЯК Олег Володимирович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, начальник навчально-
наукового інституту підготовки фахівців
міліції громадської безпеки

кандидат юридичних наук, доцент,
МЯЛОВИЦЬКА Ніна Анатоліївна,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права

Захист відбудеться “ _____ ” _____ 2008 р. о _____ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий “ _____ ” _____ 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Тарахонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблема конституційних обов'язків як одного із засобів розвитку конституційно-правових відносин, формування правової свідомості людини та громадянина, становлення законності та правопорядку є досить актуальною для вітчизняної правової науки. На рівні із конституційними правами, свободами обов'язки людини, громадянина, як складова конституційно-правового статусу, є регулятором виду і міри поведінки учасників суспільних відносин, засобом правової рівноваги їх матеріальних і духовних потреб, вираженням найбільш істотних зв'язків та відносин між суспільством, особистістю, державою, забезпеченням поєднання громадських та особистих інтересів.

Значне місце серед них займає обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, закріплений ч. 1 ст. 68 Основного Закону України, який можна вважати основоположним для всіх інших юридичних обов'язків людини і громадянина, закріпленою в конституційно-правових нормах вимогою держави щодо моделі поведінки громадян та всіх осіб, які перебувають на території України на законних підставах. Виконання саме зазначеного обов'язку в найбільш повній мірі сприяє дотриманню, виконанню інших конституційних обов'язків, є також однією з гарантій дотримання конституційних прав людини і громадянина.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена ще й її недостатньою теоретичною розробленістю на сучасному етапі розвитку і становлення вітчизняної конституційно-правової думки. Потребують більш детального аналізу, зокрема, питання щодо поняття і змісту конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, його структури та форм реалізації. Багатоаспектність і значимість досліджуваної проблеми потребує також наукової розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму забезпечення виконання зазначеного обов'язку. Важливо дослідити даний обов'язок в системі інших конституційних обов'язків, визначити його місце, роль для реалізації конституційного статусу особи.

Значущість названої проблематики посилюється також у зв'язку з необхідністю створення організаційно-правового механізму виконання конституційного обов'язку людини і громадянина додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей як одного із юридичних засобів реалізації, зокрема, органами державної влади своїх функцій, одного із основних чинників стабілізації суспільних відносин в Україні. Зокрема, особливо актуальним ці питання є в сучасний період визнаної багатьма науковцями, практиками колізійності конституційних норм, зумовленої внесенням змін до Конституції України Законом України від 8 грудня 2004 року.

Дослідження відповідних теоретичних проблем, пов'язаних із названим обов'язком, на наш погляд, не тільки сприятиме вдосконаленню механізму його

реалізації, а й може стати певним вкладом як в загальну теорію конституційних обов'язків, так і загалом в теоретичну концепцію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Проблема конституційних обов'язків взагалі, і обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, зокрема, є багатоаспектною, що зумовлює необхідність вивчення та узагальнення робіт вітчизняних і зарубіжних вчених – представників різних галузевих юридичних наук. Так, вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі вчені: С. Алексєєв, Н. Боброва, В. Бутилін, М. Вітрук, Л. Воєводін, Б. Ебзєєв, В. Єм, Т. Зражевська, С. Кечек'ян, А. Колодій, В. Копейчиков, Л. Летнянчин, А. Лєпшошкін, О. Лукашева, В. Лучін, Г. Мальцев, О. Марцеляк, В. Масленников, М. Матузов, Н. Мяловицька, В. Нерсєсянц, А. Олійник, В. Погорілко, П. Рабінович, Б. Семенєко, В. Тацій, Ю. Тодика, Б. Топорнін, О. Фрицький, М. Хавронюк, М. Цвік, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та інші. В дисертаційному дослідженні використані і положення таких видатних філософів, як І. Кант та Г. Гегель, російських науковців минулого П. Віноградова, Г. Шершеневича та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах планової теми відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України "Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика" (номер державної реєстрації 0101U005662).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний науковий аналіз теоретичних та практичних проблем конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей та обґрунтування висновків щодо його поняття, змісту та форм реалізації; вирішення низки теоретичних і практичних проблем механізму забезпечення виконання обов'язку людини і громадянина додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей; формулювання теоретично обґрунтованих висновків щодо поняття, історії становлення та розвитку конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні; внесення пропозицій щодо вдосконалення національної системи законодавства в цій сфері.

Мета роботи зумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

з'ясувати загальні риси теорії конституційних обов'язків людини і громадянина з метою пошуку наукових підходів до дослідження конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей;

на підставі аналізу існуючих в науковій літературі та з метою удосконалення сформулювати авторське визначення конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні та розкрити їх суть, зміст і форму;

дати авторське визначення конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей;

проаналізувати форми реалізації названого конституційного обов'язку;
розробити поняття механізму забезпечення виконання обов'язку додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, дослідити його структурні складові;

здійснити науковий аналіз проблем організаційно-правового механізму забезпечення виконання зазначеного обов'язку;

дослідити нормативно-правовий механізм забезпечення виконання обов'язку додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей в нашій республіці;

внести науково-обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню норм чинного законодавства, направлено на забезпечення виконання досліджуваного конституційного обов'язку.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що пов'язані з конституційним обов'язком кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Предметом дослідження є конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. З урахуванням специфіки теми, мети і завдань дослідження, застосовуються наступні методи:

історико-правовий метод (надав можливість дослідити становлення та розвиток конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні);

формально-логічний метод (використовувався для розмежування та формулювання понять та визначень – поняття конституційних обов'язків, поняття обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, форми реалізації вказаного обов'язку, а також механізм забезпечення його виконання);

системно-структурний метод (використання цього методу сприяло дослідженню класифікації конституційних обов'язків та аналізу форм реалізації вище зазначеного обов'язку людини і громадянина);

функціональний метод (надав можливість охарактеризувати елементи механізму забезпечення виконання досліджуваного обов'язку);

нормативно-догматичний метод (використовувався при аналізі українського законодавства).

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що запропонована дисертація є першим у вітчизняному конституційному праві монографічним науковим дослідженням, яке присвячене комплексному аналізу теоретичних та практичних проблем конституційного обов'язку кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Результати наукового дослідження знайшли своє втілення у таких

висновках та положеннях:

вперше:

обґрунтовані основні риси системи конституційних обов'язків людини і громадянина, яка є однією із складових та доповненням системи основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, що має внутрішньосистемні зв'язки між окремими обов'язками, з яких вона складається, виступає єдиним правовим елементом, усі складові якого є взаємоузгодженими, взаємопов'язаними між собою, охоплює своїм впливом соціальну, економічну, політичну, духовну та інші сфери життєдіяльності людини, громадянина;

запропоновано авторське визначення обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей як одного з основних конституційних обов'язків, який являє собою необхідність підпорядкування поведінки людини і громадянина волі українського народу, вираженої в нормах Основного Закону та законах України, узгодженої з політикою держави з метою забезпечення реалізації функцій Конституції та законів в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України, та вияву поваги до прав і свобод, честі і гідності інших людей;

проаналізовані форми реалізації названого конституційного обов'язку, якими є виконання та додержання відповідного обов'язку;

запропоновано на конституційному рівні закріпити обов'язок кожного шанувати державні символи України, який на сьогодні покладається тільки на громадян України з метою конкретизації конституційних обов'язків;

дістало подальшого розвитку:

науковий аналіз існуючих критеріїв теоретичної класифікації конституційних обов'язків, визначено найбільш суттєві з них, на підставі чого обґрунтована авторська класифікація системи конституційних обов'язків, а саме: за суб'єктом, на якого покладаються конституційні обов'язки – загальні та спеціальні обов'язки; за сферою функціонування – особисті, політичні, економічні, соціальні, екологічні та ін.; за способом закріплення – обов'язки людини і громадянина, що безпосередньо закріплені в Конституції України, і обов'язки, що опосередковано впливають з норм положень Основного Закону; за формою реалізації – індивідуальні і колективні; за черговістю їх включення до конституцій – обов'язки першого, другого, третього і четвертого періоду;

обґрунтування визначення поняття механізму забезпечення виконання кожним обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих, передбачених Конституцією і законами України організаційних, нормативно-правових та інших засобів матеріального, процесуального, примусового, стимулюючого характеру по забезпеченню його виконання;

здійснено аналіз структурних елементів механізму забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (організаційно-правового механізму та нормативно-правового механізму

забезпечення виконання обов'язку);

удосконалено:

визначення поняття конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні як різновиду юридичних обов'язків, встановлену і гарантовану, забезпечену державою необхідність поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб, в межах і порядку, передбачених Конституцією та іншими законами України щодо створення, набуття та захисту суспільних і власних благ;

формулювання положень ч. 1 ст. 68 Конституції України, яке пропонується викласти у наступній редакції: “Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, поважати та не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого вдосконалення концепції конституційно-правового статусу людини і громадянина; у правотворчій діяльності – при розробці й удосконаленні законодавства; у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників з конституційного права, у викладанні курсів “Конституційне право України”, “Конституційне право зарубіжних країн”, “Порівняльне конституційне право”, відповідних спецкурсів у вищих навчальних закладах, а також у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів юридичних факультетів; у процесі правовиховної роботи – для підвищення рівня правової свідомості та правової культури людини і громадянина.

Апробація результатів дисертації. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися на засіданнях відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Окремі результати дисертації оприлюднені у доповідях на: Міжнародній науково-практичній конференції “Україна наукова 2003” (м. Дніпропетровськ, 16–20 червня 2003 р.; тези опубліковано); II Міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень 2003” (м. Дніпропетровськ, 20–27 жовтня 2003 р.; тези опубліковано); Науково-практичній конференції “Проблеми кодифікації законодавства України” (м. Київ, 14 травня 2003 р.; тези опубліковано); VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Наука і освіта 2005” (м. Дніпропетровськ, 7–21 лютого 2005 р.; тези опубліковано); II Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів “Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку” (м. Луцьк, 17–18 березня, 2006 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції “Треті Прибузькі юридичні читання” (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 8 статтях у фахових виданнях ВАК України та у 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. **Загальний обсяг роботи становить 201 сторінку.** Список використаних джерел складає 193 найменування викладених на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми, необхідність її дослідження, зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темою, а також визначені мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних наукових результатів; наведено інформацію про апробацію та публікацію результатів дисертаційного дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1. “Теоретичні питання конституційних обов’язків людини і громадянина в Україні” складається з двох підрозділів і присвячений аналізу поняття та основних рис конституційних обов’язків людини і громадянина.

У **підрозділі 1.1. “Конституційні обов’язки людини і громадянина як елемент конституційно-правового статусу особи і конституційно-правовий інститут”** на основі комплексного системного аналізу розкривається поняття конституційних обов’язків людини і громадянина та приділяється значна увага дослідженню питання обов’язків як елементу конституційно-правового статусу особи.

Аналізуючи наявні в юридичній літературі трактування конституційних обов’язків автор виокремлює три підходи щодо визначення поняття обов’язку: через категорію належного (С. Братусь, М. Александров, С. Алексєєв), через категорію необхідності (М. Матузов, М. Вітрук, Л. Воеводін, В. Масленніков, Б. Семенко, П. Рабінович), через категорію правової можливості (Г. Мальцев, Ю. Єрмоєнко).

Автор притримується тієї думки, що поняття конституційних обов’язків слід розкривати через категорію правової необхідності, вважаючи, що вона є більш вужчим, конкретизованим і формалізованим правилом поведінки, що встановлюється нормативно-правовим актом, насамперед, Конституцією України, чітко окреслює коло суб’єктів, що її визначають. Дослідження і критичний аналіз наукових поглядів щодо сутності конституційних обов’язків дозволив виділити всі наявні в юридичній літературі ознаки даної правової категорії.

Підкреслюється, що за своєю суттю конституційний обов’язок є необхідністю певної поведінки людини і громадянина перед Конституцією та законами України; за змістом – це необхідність передбаченої Конституцією і законами поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб щодо створення і захисту суспільних і власних благ; за формою – це вид юридичних обов’язків, який являє собою необхідність поведінки людини і громадянина в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України.

На підставі викладеного конституційні обов'язки людини і громадянина визначаються як різновид юридичних обов'язків, встановлену і гарантовану, забезпечену державою необхідність поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб, в межах і порядку, передбачених Конституцією та іншими законами України щодо створення, набуття та захисту суспільних і власних благ.

Узагальнюючи матеріал, що викладений у спеціальній юридичній літературі, автор визначає, що характерними рисами конституційних обов'язків є: а) сприяння примноженню матеріальних, соціальних і духовних благ народу, зміцнення законності і правопорядку; б) забезпечення поєднання громадських та особистих інтересів; в) створення найбільш сприятливих умов життєдіяльності суспільства, охорона його економічних ресурсів, історичних пам'яток, їх збереження для майбутніх поколінь; г) пов'язаність їх виконання із соціальним благом; д) спрямованість на збалансування інтересів окремого індивіда з інтересами інших учасників конституційних правовідносин.

У підрозділі 1.2. “Становлення і розвиток системи конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні” здійснено авторський аналіз історії становлення та розвитку системи конституційних обов'язків людини і громадянина, з метою визначення в ній місця обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Дослідивши розвиток інституту конституційних обов'язків на Україні від авторського проекту Конституції Пилипа Орлика 1710 р. до чинної Конституції 1996 р., автор пропонує розподілити його на чотири періоди.

Перший період (початок XVIII ст. – середина XIX ст.) пов'язаний з авторським проектом Конституції Пилипа Орлика 1710 р. в якому вперше була здійснена спроба на конституційному рівні закріпити обов'язки.

Другий період (середина XIX ст. – початок XX ст.) – це закріплення обов'язків конституційними проектами та першими конституційними актами України часів нової історії.

Третій період (1919–1991 рр.) – встановлення і розвиток конституційних обов'язків в радянських конституціях – 1919, 1929, 1937, 1978 років, пов'язаний з радянським періодом державотворення та характеризується їх оформленням в цілісну систему. Зазначено, що в Конституції УРСР 1937 р. вперше на конституційному рівні був закріплений обов'язок додержуватися Конституції УРСР та виконувати закони.

Четвертий період (1991 р. – сучасний період) – встановлення обов'язків конституційними актами незалежної України – характеризується тим, що в умовах втілення в Основному Законі рис так званої ліберальної (західної) концепції прав і свобод людини конституційні обов'язки людини і громадянина формуються в обмеженому обсязі.

Характеризуючи основні риси системи конституційних обов'язків людини і громадянина, автор робить висновок, що дана система є основоположною для всіх інших обов'язків, закріплених нормами галузевого

законодавства. Першочергове місце в цій системі належить обов'язку людини і громадянина додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, що підкреслює його винятковість, вагому значущість, стабільність.

Аналіз закріплених конституційних обов'язків як внутрішньоузгодженої системи із складовими взаємопов'язаними елементами дає дисертанту можливість підтвердити обґрунтований висновок про те, що така система є невід'ємним елементом системи прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Опираючись на праці Л. Летнянчина та узагальнюючи наявні в юридичній літературі розробки класифікації конституційних обов'язків (Л. Воєводін, Б. Ебзєєв, В. Масленников, В. Перевалов, О. Фрицький, М. Хавронюк), в основу яких покладені різноманітні критерії, автор пропонує класифікувати їх: 1) за суб'єктом, на якого покладаються конституційні обов'язки – на загальні та спеціальні; 2) за сферою функціонування – на особисті, політичні, економічні, соціальні, екологічні та ін.; 3) за способом закріплення – на обов'язки людини і громадянина, безпосередньо закріплені в Конституції України, та обов'язки, що опосередковано визначаються із конституційних положень; 4) за формою реалізації – на індивідуальні і колективні; 5) за черговістю їх конституційного закріплення – на обов'язки першого, другого, третього і четвертого періоду.

Автором здійснено науковий порівняльний аналіз вказаних критеріїв класифікації обов'язків, на підставі чого підкреслюється, що найбільш визначальною слід вважати класифікацію за сферою функціонування. У результаті проведеної класифікації зроблено висновок, що обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей в системі конституційних обов'язків людини і громадянина згідно суб'єкта, на якого покладаються конституційні обов'язки, він належить до загальних обов'язків; за сферою функціонування – до особистих обов'язків; за способом закріплення – це є обов'язок, що закріплені в Конституції України; за формою реалізації – індивідуальний обов'язок; за черговістю його конституційного закріплення належить до обов'язків третього періоду конституційного розвитку.

Оцінюючи, наприклад, існуючі в нашій країні окремі випадки прояву зневаги та вандалізму по відношенню до державних символів України, скоєні, зокрема, іноземними громадянами, в дисертації обґрунтовується необхідність прямого закріплення на конституційному рівні “обов'язку кожного шанувати державні символи України”, який на сьогодні ст. 65 Основного Закону передбачений тільки для громадян України.

Розділ 2. “Поняття, зміст і форми реалізації конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей” складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню одного з фундаментальних обов'язків людини і громадянина.

У підрозділі 2.1. *“Поняття та зміст конституційного обов’язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”* подається визначення поняття вказаного обов’язку та розглядається його структура.

Зазначено, що обов’язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей є своєрідними нормативно встановленими межами свободи людини і громадянина, формою вираження відповідальності особи перед державою, суспільством та виражається в необхідності втілення у ньому стійких настанов на правомірну поведінку у всіх сферах життя та діяльності.

Висвітлено основні та характерні риси даного обов’язку – а) наявність найвищої юридичної сили та узагальнюючого характеру; б) спрямованість на охорону, захист та розвиток найважливіших соціальних цінностей; в) сфера дії – особисті та суспільні інтереси.

Проведений науковий аналіз обов’язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей дає дисертанту змогу зробити висновок про комплексний характер цього правового елементу системи конституційних обов’язків, який, на думку автора, включає в себе такі основні складові, як обов’язок додержуватися Конституції України та законів України і обов’язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. В дисертації підкреслюється, що без детального вивчення окремих складових елементів загального обов’язку розгляд досліджуваної проблеми буде неповним, оскільки вони формують його зміст.

Автором здійснено порівняльний аналіз також категорій честі і гідності людини, як об’єкту правового захисту через встановлення відповідного конституційного обов’язку. Аналізуючи наявні наукові твердження щодо вказаних категорій (Р. Стефанчук, О. Грищук та ін.), ми погоджуємось з думкою щодо того, що категорії честі та гідності тісно взаємопов’язані між собою, однак мають відносну самостійність.

Порівняльне дослідження конституційного законодавства окремих зарубіжних країн дало підстави обґрунтувати пропозицію щодо доцільності прямого закріплення на конституційному рівні самостійного обов’язку поважати та не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Вказана потреба зумовлена, зокрема, наведеними прикладами та статистичними даними останніх років щодо фактів протизаконних дій, які супроводжувалися фізичним насильством та приниженням гідності людини тощо.

Підкреслюючи теоретичну нерозробленість змісту, поняття досліджуваного обов’язку, пропонується розкривати його через категорію “воля народу”, конкретно через реалізацію волі, використовуючи при цьому також категорію необхідності, яка, на думку автора, найбільш повно розкриває змістовне поняття вказаного обов’язку. Наводиться наукова аргументація стосовно такого підходу.

На основі системного аналізу в дисертації розкриваються сутність, зміст та форма конституційного обов’язку додержуватися Конституції України та

законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. За суттю – це є необхідність здійснення, реалізації волі українського народу; за змістом – це є своєрідна участь людини, громадянина у здійсненні функцій Конституції України та законів України та відповідно участь у здійсненні функцій суспільства і держави; за формою – це є один з основних видів конституційних обов'язків, який є втіленням волі народу в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України.

Інтегруючи запропоновані визначення, автор визначає конституційний обов'язок людини і громадянина в Україні неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей як один з основних конституційних обов'язків, який являє собою необхідність підпорядкування поведінки людини і громадянина волі українського народу, вираженої в нормах Основного Закону та законах України, узгодженої з політикою держави з метою забезпечення реалізації функцій Конституції та законів в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України, та вияву поваги до прав і свобод, честі і гідності інших людей.

На основі проведеного аналізу в роботі аргументується доцільність зміни формулювання чинної ст. 68 Конституції України, яку пропонується викласти у наступній редакції: “Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, поважати та не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”.

У *підрозділі 2.2. “Форми реалізації конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”* розглядається процес практичного втілення конституційно-правових норм щодо даного обов'язку. На основі аналізу чинного законодавства України та юридичної літератури виділяється дві основні форми реалізації вказаного обов'язку: виконання та додержання.

Зазначено, що реалізація вказаного обов'язку є правомірною безпосередньою поведінкою людини і громадянина у виконанні вказаного обов'язку. Така реалізація передбачає прояв особистої зацікавленості особи, можливість обирати різні варіанти поведінки при дотриманні та виконанні Конституції України та законів України.

Підкреслюється, зокрема, що зміст такої форми правореалізації як додержання полягає, насамперед, в пасивному утриманні від учинення дій, які приносять шкоду суспільству, державі, особі, тобто таких, які перебувають під заборонаю. У випадку виконання Конституції та законів України – виступає активна поведінка суб'єктів відповідних правовідносин, що проявляється в обов'язковому здійсненні передбачених законодавством дій.

Відзначається, що і додержання, і виконання, як форми реалізації конституційного обов'язку додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей вимагають слідувати конституційним нормам. Додержуватися конституційних приписів означає керуватися ними в практичній діяльності, то виконання, на відміну від

додержання, полягає в тому, що суб'єкти повинні здійснювати активні дії, що передбачені нормами конституційного права, виконувати державно-владні імперативні вимоги незалежно від особистого ставлення до них суб'єктів конституційного права.

Розділ 3. “Механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей” складається з трьох підрозділів присвячених розгляду та аналізу поняття механізму забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей та складових даного механізму.

У підрозділі 3.1. **“Поняття механізму забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”** досліджено та проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо поняття механізму реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (С. Алексєєв, Л. Воеводін, А. Колодій, М. Матузов, А. Олійник, В. Погорілко, Ю. Тодика). Наголошується, що в юридичній літературі поряд з названим терміном використовуються такі, як “механізм реалізації і захисту прав і свобод людини і громадянина”, “конституційно-правовий механізм захисту людиною своїх прав”, “механізм реалізації, гарантії та захисту прав і свобод людини і громадянина”.

Автором проводиться порівняльний аналіз вказаних термінів і зазначається, що в спеціальній юридичній літературі останнього періоду більш поширеним є, зокрема, термін “механізм забезпечення прав та свобод людини і громадянина” (О. Марцеляк, П. Рабінович, О. Скакун).

Дисертант припускає, що поняття “механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина” слугує структурною основою поняття “механізм забезпечення виконання обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”. Поняття останнього автором визначається як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих, передбачених Конституцією і законами України організаційних, нормативно-правових та інших засобів матеріального, процесуального, примусового, стимулюючого характеру по забезпеченню його виконання людиною і громадянином.

Наголошується, що формування механізму забезпечення виконання зазначеного обов'язку передбачає наявність таких чинників сприяння у здійсненні обов'язку людини і громадянина як повага, дотримання, визнання, гарантування, охорона і захист.

У підрозділі 3.2. **“Організаційно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”** наголошується, що ефективне виконання досліджуваного конституційного обов'язку зумовлює необхідність різноманітної організаційно-виконавчої і розпорядчої діяльності державних органів та посадових осіб,

контролю за належним його виконанням з боку всіх ланок державного апарату, а також суб'єктів держави.

Зазначено, що діяльність щодо реалізації обов'язків включає власне організацію та фактичне виконання прийнятого рішення, а в деяких випадках вона може включати і спеціальну організаційну діяльність компетентних органів держави і суспільних організацій із застосування норм і фактичне виконання актів застосування.

У дисертації підкреслюється, що організаційно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей – це передбачена Конституцією і законами система органів державної влади та місцевого самоврядування, державних і недержавних організацій та інших інститутів, які забезпечують виконання цього обов'язку.

Пріоритетними складовими організаційно-правового механізму є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи прокуратури та ін.

Зроблено висновок, що організаційно-правова діяльність трансформує зафіксований в правовій нормі обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей в стадію його виконання.

Серед заходів організаційного характеру вагоме місце належить організації законопроектних робіт щодо виконання та додержання Конституції, їх планування, інформаційне забезпечення населення тощо.

Доведено, що обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей пов'язаний з повноваженнями держави, її органів забезпечувати на підставі принципів законності ефективні умови, які б гарантували непорушність вказаного обов'язку.

Підрозділ 3.3. “Нормативно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей” присвячений аналізу складових елементів вказаного механізму.

У дисертації зазначається, що нормативно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей включає в себе здійснення конституційних норм в державно-правових та інших правовідносинах, додержання, виконання, використання та застосування конституційних норм.

Автор окреслює основні елементи нормативно-правового механізму, а саме: процесуальні норми; юридичну відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язку додержуватися Конституції України та законів України; норми-принципи, передбачені Конституцією і законами України щодо виконання вказаного обов'язку; пільги та заохочення, як один із правових засобів, які сприяють ефективності виконання вище вказаного обов'язку; правову культуру та правосвідомість громадян, при провідній ролі

конституційної культури та режим конституційної законності. Головним завданням вказаних елементів є створення таких оптимальних умов, які забезпечували б ефективність виконання, реалізацію обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей

У **Висновках** сформульовані найбільш суттєві результати та положення дисертаційного дослідження, наведені теоретичні узагальнення, наданий авторський погляд на вирішення наукового завдання щодо конституційного обов'язку людини і громадянина додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Конституційні обов'язки людини і громадянина є одним із основних елементів конституційно-правового статусу особи, необхідною складовою взаємодії держави, права та індивіда, важливою умовою підтримки стійкості та стабільності в суспільстві, забезпечення прав, свобод і поєднання громадських та особистих інтересів.

Поняття конституційних обов'язків людини і громадянина доцільно розкривати через категорію правової необхідності. Всебічне визначення конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні передбачає визначення їх за суттю, змістом та формою.

За своєю суттю, конституційний обов'язок є необхідністю певної поведінки людини і громадянина перед Конституцією та законами України. За своїм змістом – це необхідність передбаченої Конституцією і законами поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб щодо створення і захисту суспільних і власних благ. За формою – це вид юридичних обов'язків, які являють собою необхідність поведінки людини і громадянина в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України.

Характеризуючи інститут конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні за суттю, змістом і формою, автор вважає, що конституційні обов'язки людини і громадянина можна визначити як різновид юридичних обов'язків, встановлену і гарантовану, забезпечену державою необхідність поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб, в межах і порядку, передбачених Конституцією України і іншими законами України щодо створення, набуття та захисту суспільних і власних благ.

Конституційно-правовий інститут обов'язків людини і громадянина почав формуватися лише після Другої Світової війни, однак до цього періоду існували випадки їх закріплення в окремих законах, звичаях тощо. В процесі становлення та розвитку обсяг обов'язків людини і громадянина не залишався незмінним. Загалом традиційними обов'язками, які держава не прямо чи відкрито покладала на громадян, були, зокрема, підкорення законам та іншим нормативним актам, сплата податків, військова повинність тощо.

Еволюція становлення та розвитку конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні поділяється на чотири періоди: початковий – характеризується встановленням і закріпленням обов'язків вперше на

конституційному рівні у Конституції Пилипа Орлика (1710 р. – середина XIX ст.); другий – встановленням обов'язків конституційними проектами та першими конституційними актами України часів нової історії, які закріплювали, зокрема, обов'язок сплати податків і зборів та військовий обов'язок (середина XIX ст. – початок XX ст.); третій – встановленням і розвитком конституційних обов'язків радянськими конституціями – 1919, 1929, 1937, 1978 років, коли в Конституції УРСР 1937 р. вперше на конституційному рівні був закріплений обов'язок додержуватися Конституції та виконувати закони. Розглядаючи цей період слід підкреслити послідовне збереження класового підходу до встановлення обов'язків, відображення в них ідеї диктатури пролетаріату (1919–1991 рр.); четвертий – встановленням обов'язків конституційними актами незалежної України, а саме процесом новелізації традиційних обов'язків і встановленням нових (1991 р. – сучасний період).

Аналіз становлення конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні показує, що кожен новий етап конституційного розвитку суспільства зумовлював зміну кількісного складу, зміст інституту обов'язків людини і громадянина. Вказана закономірність пояснюється соціально-економічними умовами розвитку суспільства, співвідношенням політичних сил в державі, ідеологічними, культурними та іншими чинниками.

Запропоноване певне коло критеріїв класифікації конституційних обов'язків: 1) за суб'єктом, на якого покладаються конституційні обов'язки – загальні та спеціальні; 2) за сферою функціонування – особисті, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні; 3) за способом закріплення – обов'язки людини і громадянина, безпосередньо закріплені в Конституції України, та обов'язки, що опосередковано визначаються із конституційних положень; 4) за формою реалізації – індивідуальні і колективні; 5) за черговістю конституційного закріплення – обов'язки першого, другого, третього і четвертого періоду. Серед них визначальним для існування системи конституційних обов'язків, підкреслення єдності прав і обов'язків людини і громадянина є розподіл їх на особисті, політичні, економічні, соціальні, екологічні та ін. Конституційні обов'язки являють собою певну систему, внутрішня взаємоузгодженість між елементами якої не виключає їх групування за одним чи декількома критеріями, і яка охоплює своїм впливом соціальну, економічну, політичну, духовну та інші сфери життєдіяльності людини та громадянина.

Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей згідно суб'єкта на якого покладаються конституційні обов'язки належить до загальних обов'язків; за сферою функціонування – до особистих обов'язків; за способом закріплення – це є обов'язок, закріплений в Конституції України; за формою реалізації – індивідуальний обов'язок; за черговістю конституційного закріплення належить до обов'язків третього періоду конституційного розвитку.

Зміст вказаного конституційного обов'язку виражається в двох аспектах: по-перше, в необхідності здійснювати активні позитивні дії на користь інших

учасників правовідносин; по-друге, в необхідності утримуватися від дій, що заборонені нормами права.

В основу поняття конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей закладена категорія необхідності, а всебічне визначення вказаного обов'язку передбачає обґрунтування його за суттю, змістом та формою.

За своєю суттю конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей – це є необхідність здійснення, реалізації волі українського народу. За своїм змістом – це своєрідна участь людини, громадянина у здійсненні функцій Конституції України та законів України і відповідно участь у здійсненні функцій суспільства і держави. За формою – це один з основних видів конституційних обов'язків, який є втіленням волі народу в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України.

Конституційний обов'язок людини і громадянина в Україні неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей можна визначити як один з основних конституційних обов'язків, який являє собою необхідність підпорядкування поведінки людини і громадянина волі українського народу, вираженої в нормах Основного Закону та законах України, узгодженої з політикою держави з метою забезпечення реалізації функцій Конституції та законів в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України, та вияву поваги до прав і свобод, честі і гідності інших людей.

Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей розглядається як комплексний обов'язок, складовими елементами якого є обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. У свою чергу, досліджуваний обов'язок необхідно розглядати не лише окремо, а й у системі всіх конституційних обов'язків людини і громадянина.

Пропонується змінити чинну редакцію ст. 68 Конституції України наступним чином: „Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, поважати та не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”.

Доцільним є закріплення на конституційному рівні обов'язку кожного шанувати державні символи України, як загального обов'язку, що стосується всіх осіб, які перебувають на території України, який на сьогодні покладається лише на громадян України.

Форми реалізації конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України – це процес втілення конституційно-правових норм щодо конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України на практиці.

Формами реалізації розглядуваного обов'язку є виконання та додержання. Додержання – це форма, в якій відбувається реалізація конституційного обов'язку тоді, коли у ньому чітко вказані приписи необхідної поведінки, що не

потребують додаткової регламентації. Виконання передбачає високий ступінь активності суб'єктів конституційного обов'язку та орієнтує їх на здійснення конституційних вимог, проведення з цією метою різноманітних заходів: економічних, політичних, наукових, організаційних та інших, тобто виконання конституційного обов'язку неухильно додержуватися Конституції України та законів України передбачає активну поведінку суб'єктів даного обов'язку, а додержання – пасивну, в рамках конституційних приписів.

Механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України – це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих, передбачених Конституцією і законами України організаційних, нормативно-правових та інших засобів матеріального, процесуального, примусового, стимулюючого характеру по забезпеченню його виконання людиною і громадянином в Україні.

Організаційно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей – це передбачена Конституцією і законами України система органів державної влади, державних і недержавних організацій та інших інститутів, які забезпечують виконання даного конституційного обов'язку. Організаційно-правова діяльність переводить зафіксований в правовій нормі обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей в стадію його виконання. Вона служить засобом, що гарантує виконання даного обов'язку.

Нормативно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей охоплює конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне, трудове та інші галузі права, які є засобами реалізації суб'єктивного права – прав, свобод і обов'язків. Основними елементами нормативно-правового механізму є: 1) процесуальні норми; 2) юридична відповідальність за невиконання або неналежне виконання вказаного конституційного обов'язку; 3) норми-принципи, передбачені Конституцією і законами України щодо виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей; 4) пільги та заохочення як один із правових засобів, які сприяють ефективності виконання даного конституційного обов'язку; 5) правова культура та правосвідомість громадян, серед яких особливе місце займає конституційна культура; 6) режим конституційної законності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Білоскурська О. В. Про єдність прав і обов'язків людини і громадянина / О. В. Білоскурська // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 16. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – С. 120–123.

2. Білоскурська О. В. Історія становлення конституційних обов'язків в Україні / О. В. Білоскурська // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 19. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – С. 242–247.
3. Білоскурська О. Щодо поняття конституційних обов'язків / О. Білоскурська // Право України. – 2004. – № 10. – С. 85–88.
4. Білоскурська О. В. Організаційно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України / О. В. Білоскурська // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 84–90.
5. Білоскурська О. В. Нормативно-правовий механізм забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України / О. В. Білоскурська // Адвокат. – 2005. – № 12. – С. 15–18.
6. Білоскурська О. В. Теоретичні та практичні проблеми конституційного обов'язку людини і громадянина неухильно додержуватися Конституції України та законів України / О. В. Білоскурська // Часопис Київського університету права НАН України. – 2006. – № 3. – С. 59–62.
7. Білоскурська О. В. Конституційний обов'язок людини і громадянина неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи інших людей: поняття і зміст / О. В. Білоскурська // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 20–23.
8. Білоскурська О. В. Актуальні питання механізму забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України / О. В. Білоскурська // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 78–82.
9. Білоскурська О. В. Проблема конституційних обов'язків у правовій державі / О. В. Білоскурська : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [“Україна наукова '2003”], (Дніпропетровськ, 16–20 червня 2003 р.). Том 2. Право. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. – С. 35–37.
10. Білоскурська О. В. Особливості конституційного обов'язку додержуватися Конституції та законів України / О. В. Білоскурська : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [“Динаміка наукових досліджень '2003”], (Дніпропетровськ, 20–27 жовтня 2003 р.). Том 2. Право. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. – С. 67–68.
11. Білоскурська О. В. Проблема наукової розробки окремих політичних обов'язків / О. В. Білоскурська : матеріали наук.-практ. конф. [“Проблеми кодифікації законодавства України”], (Київ, 14 травня 2003 р.) / [за заг. ред. В. П. Нагребельного, Н. М. Пархоменко]. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – С. 60–62.
12. Белоскурская Е. В. Понятие и структура механизма реализации конституционных обязанностей граждан / Е. В. Белоскурская : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. [“Наука і освіта '2005”], (Дніпропетровськ, 7–21 лютого 2005 р.). Том 48. Право. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 4–6.

13. Білоскурська О. В. Поняття і система конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей / О. В. Білоскурська : зб. тез наук. доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспірантів [“Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку”], (Луцьк, 17–18 березня 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – С. 193–194.

14. Білоскурська О. В. Взаємозв'язок конституційних прав та обов'язків людини і громадянина в Україні / О. В. Білоскурська // Визначальні тенденції генезису державності і права : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. [“Треті Прибузькі юридичні читання”], (Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Одес. нац. юрид. акад. Микол. навч. центр [та ін.] / [за ред. В. І. Терентьева, О. В. Козаченка]. – Миколаїв : Вид-во “Іліон”, 2007. – С. 364–366.

Білоскурська О. В. Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей та присвячена подальшому розвитку теоретичних та практичних проблем конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні.

Сформульовано авторське визначення конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні, розкривається їх сутність, зміст та форма. Проаналізована історія становлення та розвитку конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні від авторського проекту Конституції Пилипа Орлика 1710 р. до чинної Конституції 1996 р. Проведена класифікація конституційних обов'язків, розглядається система конституційних обов'язків.

Здійснено комплексний аналіз конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, зокрема, подається авторське визначення, визначено структуру даного обов'язку та форми його реалізації. Досліджується механізм забезпечення виконання вказаного обов'язку та розглядаються такі його різновиди як організаційно-правовий та нормативно-правовий механізми.

Пропонуються та обґрунтовуються висновки щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері обов'язків людини і громадянина та обов'язку додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Ключові слова: конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні; обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не

посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей; конституційно-правовий статус особи; форми реалізації; механізм забезпечення виконання.

Белоскурская Е. В. Конституционная обязанность соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. – Киев, 2008.

В диссертации комплексно исследуется конституционная обязанность соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц, а также конституционные обязанности человека и гражданина.

В данном исследовании анализируются различные доктринальные подходы в отношении сущности, содержания и формы конституционных обязанностей. Автор определяет конституционные обязанности человека и гражданина как разновидность юридических обязанностей, установленная и гарантированная, обеспеченная государством необходимость поведения человека и гражданина в Украине в интересах общества, государства и других лиц, в пределах и порядке, предусмотренных Конституцией Украины и другими законами Украины относительно создания, приобретения и защиты общественных и собственных благ. Исследовано становление и развитие института конституционных обязанностей человека и гражданина в Украине и предложена соответствующая периодизация.

Автор исследует обязанность соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц как основоположный и неотъемлемый элемент системы конституционных обязанностей, которая характеризуется внутренней согласованностью между её составными компонентами.

Автор делает вывод, что понятие конституционной обязанности соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц надо раскрывать исходя из общего понятия конституционных обязанностей.

В диссертации обосновывается необходимость раскрытия понятия конституционной обязанности соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц через категорию “воля народа”, а именно это одна из основных конституционных обязанностей, которая представляет собой необходимость подчинения поведения человека и гражданина воле народа, которая выражается в нормах Основного Закона и законах Украины, согласованной с политикой государства с целью обеспечения реализации функций Конституции и законов в пределах и порядке, предусмотренных Конституцией и законами Украины, и проявления уважения к правам и свободам, чести и достоинству других лиц.

Данная конституционная обязанность рассматривается как комплексная, составными элементами которой есть обязанность соблюдать Конституцию Украины и законы Украины и обязанность не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц. Подчеркивается, что исследуемую обязанность необходимо рассматривать не только в отдельности, но и в системе всех конституционных обязанностей человека и гражданина в Украине.

Формами реализации конституционной обязанности соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц есть соблюдение и исполнение.

Механизм обеспечения исполнения конституционной обязанности соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других лиц – это совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих, предусмотренных Конституцией и законами Украины организационных, нормативно-правовых и других способов материального, процессуального, принудительного, стимулирующего характера по обеспечению исполнения обязанности человеком и гражданином.

Внесены предложения относительно редакционных поправок ч. 1 ст. 68 и ст. 65 Конституции Украины.

Ключевые слова: конституционные обязанности человека и гражданина в Украине; обязанность соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других людей; конституционно-правовой статус личности; формы реализации; механизм обеспечения исполнения.

Biloskurska O. V. The constitutional obligation is to observe the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine, not to impinge upon rights and liberties, honour and dignity of other people. – Manuscript.

Thesis for the scholarly degree of the Candidate of Sciences in Law. Speciality 12.00.02. – Constitutional Law. – V. Koretskyi Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2008.

The thesis deals with the further development of theoretical and practical problems of the constitutional obligations of a man and a citizen in Ukraine. The author's definition of the constitutional obligations of a man and a citizen in Ukraine has been made; their essence, content and form have been elucidated. The main stages of establishing and development of constitutional obligations of a man and a citizen in Ukraine have been depicted. The classification of the constitutional obligations has been done; the system of constitutional obligations is examined. The complex analysis of constitutional obligations to observe the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine and not to impinge upon rights and liberties, honour and dignity of other people has been carried out, in particular, the author's definition is presented, and the structure of this obligation and form of its realization has been described. The mechanism of the assurance of this obligation observing is under study. Such options as establishing-legal and regulatory-legal mechanisms are investigated. The conclusions for improvement of legislation in force in Ukraine in the domain of the obligations of a man and a citizen and the obligation to observe the Constitution of

Ukraine and laws of Ukraine, not to impinge upon rights and liberties, honour and dignity of other people are suggested and substantiated.

Keywords: constitutional obligations of a man and a citizen in Ukraine; obligation to observe the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine, not to impinge upon rights and liberties, honour and dignity of other people; constitutional legal status of a person; mechanism of the assurance of observing.

